

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.7, 340.12

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-14>**Вовчак О. Д.**

доктор економічних наук, професор,
Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8858-5386>

Стаднійчук Р. В.

аспірант,
Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5016-5685>

Vovchak Olga, Stadniychuk Roman

State Higher Educational Institution "Banking University"

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ**

У статті проаналізовано та обґрунтовано концепцію ризик-орієнтованого підходу фінансового моніторингу як гаранта стабільного і безпечного фінансово-економічного розвитку держави, що полягає у систематичному моніторингу ризиків та загроз із використанням відповідного механізму. Дефініцію «моніторинг ризиків» визначено як динамічний, логіко-послідовний економіко-правовий процес ототожнення, аналізу стосовно простежування вже ідентифікованих загроз та виявлення нових, оцінки рівня їх небезпеки; перевірки і виконання операцій реагування на ризики та міри їхньої ефективності. Окреслено платформи ризик-орієнтованого підходу: низький рівень крос-культурного менеджменту, прояви корупційних діянь; розширення масштабів економічної злочинності; тіньова економіка; фінансування тероризму; високий рівень готівкової грошової маси. Пріоритетними напрямками ризик-орієнтованого підходу визначено: транзитні операції, незаконний відтік (виведення капіталів); відмивання готівки; фінансування тероризму. Запропоновано надати законодавчу регламентацію порядку оцінки ризиків з акцентом на їх типологізації.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, суб'єкти фінансового моніторингу, ризик, відмивання коштів, фінансування тероризму; ризик-орієнтований підхід.

**FINANCIAL MONITORING OF RISKS
AS AN INSTRUMENT FOR FINANCIAL RECOVERY OF BANKS**

The article analyzes and substantiates the concept of the risk-oriented approach of financial monitoring as a guarantor of stable safe financial and economic development of the country, which consists of systematic monitoring of risks and threats using the appropriate mechanism. Financial monitoring, as a tool for control and prevention of negative economic and legal phenomena, is based on the assessment of risks caused by the uncertainty of the external and internal environment (risk situation). The numerical indicator of the level of uncertainty is the objective probability of occurrence of a certain event. Factors of uncertainty are: low information culture; lack of objective data on the state of the external and internal environment; suddenness of occurrence of a certain event; counteraction to the current system. Quantitative assessment of risk (as opposed to uncertainty) is the probability of occurrence of a particular event. There is a direct relationship between risk and uncertainty: as the level of uncertainty increases, the level of risk increases in direct proportion. The relevance of the categories "monitoring" and "risk-oriented approach to financial monitoring" in the area of definition "Risk monitoring" is defined as a dynamic, logical and consistent economic and legal process of identification, analysis on tracing of already identified threats and identified threats the level of their danger; auditing and performing risk response operations and measures of their effectiveness. Platforms of risk-oriented approach to risk management of criminal proceeds and terrorist financing are outlined, in particular: low level of cross-cultural management, manifestations of corruption, expanding economic crime, shadow economy, terrorist funding, high level of cash. The priority directions of the risk-oriented approach are defined: transit operations, illegal outflow (withdrawal of capital); money laundering; terrorist financing. It is proposed to supplement Art. 7 "Application of the risk-oriented approach" of the Law of Ukraine "On prevention and counteraction to the legalization (laundering) of proceeds of crime, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction" in as a coordinated manner of carrying out their risk assessment, with emphasis. Thus, there will also be a need to harmonize the rules of international law on financial monitoring.

Keywords: financial monitoring, subjects of financial monitoring, risk, money laundering, terrorist financing, risk-oriented approach.

JEL Classification: G18, G20, K14.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої ваги набуває питання удосконалення економіко-правової платформи та впровадження уніфікованого алгоритму оцінки ризиків під час проведення державного регулювання фінансового оздоровлення банків, адже дієва державна політики у сфері фінансового моніторингу відповідно до світових стандартів сприятиме утвердженню України як демократичної, правової держави, забезпеченню захисту її національних інтересів, удосконаленню соціально-економічних відносин та формуванню засад громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних питань фінансової конвергенції як запоруки ефективного розвитку національної економіки на всіх рівнях управління займалися такі іноземні та вітчизняні науковці, як А.В. Базилюк, О.І. Барановський, О.О. Балануца, Б.С. Болоський, О.Д. Вовчак, В.А. Журавель, проте питання комплексного економіко-правового підходу до визначення алгоритму оцінки ризиків під час проведення фінансового моніторингу розглядалося фрагментарно або в межах окремо економічної та правової площини та вимагає подальших науково-прикладних розвідок.

Мета статті репрезентується у спробі саме економіко-правового обстеження джерел та алгоритмів оцінки ризиків під час здійснення фінансового моніторингу, вироблення пропозицій щодо вдосконалення системи фінансового моніторингу на засадах ризик-орієнтованого підходу.

Вклад основного матеріалу. Система фінансового моніторингу України перебуває на етапі трансформації, що зумовлюється дестабілізуючими політичними факторами; перманентним зростанням обсягів тіньової економіки; практикою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму; низьким рівнем бізнес-культури та кросс-культурного менеджменту.

Фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1].

Науковцями фінансовий моніторинг трактується у двох основних площинах:

1) регуляторна (контрольна) функція суб'єкта моніторингу;

2) інструментарій протидії злочинним фінансовим операціям на різних рівнях здійснення.

Фінансовий моніторинг як інструмент контролю та запобігання негативним економіко-правовим явищам базується на оцінці ризиків, спричинених невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовища (ризиковою ситуацією).

Числовим показником рівня невизначеності слугує об'єктивна ймовірність настання певної події. Чинниками невизначеності є: низька інформаційна культура; відсутність об'єктивних даних про стан зовнішнього та внутрішнього середовища; раптовість настання певної події; протидія чинному устрою.

Кількісною оцінкою ризику (на відміну від невизначеності) виступає ймовірність настання певної події.

Є прямий зв'язок між ризиком та невизначеністю: із збільшенням рівня невизначеності прямо пропорційно збільшується і рівень ризику.

Проведення оцінки ризиків на загальнодержавному рівні є обов'язковим та регламентується Першою Рекомендацією Міжнародних стандартів Групи з протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму і розповсюдження зброї масового знищення (FATF).

Банки зобов'язані перманентно провадити моніторинг (аналіз) фінансових операцій з метою виявлення:

- невідповідних типу діяльності клієнта операцій;
- фінансових операцій з низьким рівнем економічної доцільності та ефективності;

- ймовірності створення небезпеки суб'єктам фінансової діяльності депозитних корпорацій.

Ризик-орієнтований підхід – це визначена банком система з управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму і вжиття ним відповідних заходів у спосіб та обсяги, які забезпечують ефективну мінімізацію таких ризиків залежно від їхнього рівня [2]. Нагальність імплементації ризик-орієнтованого підходу як інструмента фінансового оздоровлення банків викликана неефективністю чинної системи фінансового моніторингу.

Ризик-орієнтований підхід – визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їхнього рівня [3].

Оцінка ризиків є однією із домінуючих засад управління та координації ризиками і гарантування стабільного та безпечного фінансово-економічного розвитку держави, що полягає у систематичному моніторингу ризиків та загроз із використанням відповідного механізму.

В Україні розроблено Національну систему оцінки ризиків (НОР), метою якої є виявлення загроз у системі запобігання і протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також формування стратегії управління ризиками.

Національна оцінка ризиків передбачає:

- виявлення ймовірності відмивання коштів та фінансування тероризму з огляду на чинні загрози суб'єктів, які здатні завдати шкоди державному устрою, національній безпеці та окремим громадянам;

- визначення рівня вразливості системи протидії фінансуванню тероризму та відмиванню коштів.

Національна система оцінки ризиків спрямована на:

- сприяння виробленню проактивної стратегії і тактики стримування злочинців шляхом своєчасного виявлення, арешту та конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;

- запобігання вчиненню терористичних актів та терористичної діяльності шляхом своєчасного виявлення та ефективного блокування джерел їхнього фінансування;

- аналіз наслідків впливу відмивання коштів та фінансування тероризму на суспільство, суспільні відносини та фінансово-економічну систему з метою визначення відповідних заходів запобігання та протидії актуальним загрозам та вразливостям [4, с. 19].

Під час проведення Національної оцінки ризиків Державною службою фінансового моніторингу використовується якісно-кількісний підхід з акцентом на масив офіційних статистичних даних Держфінмоніторингу, правоохоронних органів, судових державних органів, офіційні дані Transparency International Ukraine, Political Risk Services, Economist Intelligence Unit, Ukrainian Sociology Service.

Учасниками системи Національної оцінки ризиків є всі без винятку суб'єкти протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму, зокрема:

– суб'єкти державного фінансового моніторингу (Національний банк України; Міністерство фінансів України; Державна служба фінансового моніторингу України; Міністерство юстиції України; Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство інфраструктури України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

– суб'єкти первинного фінансового моніторингу (банки; небанківські фінансові установи; інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу);

– правоохоронні органи та органи судової влади: Генеральна прокуратура України; Міністерство внутрішніх справ України; Національна поліція України; Служба безпеки України; Державна фіскальна служба України; Верховний суд України; Державна судова адміністрація України; Національне антикорупційне бюро України; Державна прикордонна служба; Служба зовнішньої розвідки;

– інші державні органи: Національне агентство з питань запобігання корупції; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших зло-

чинів; Міністерство закордонних справ України; Державна аудиторська служба України; Державна служба статистики України;

– саморегулювні організації та інші установи й організації.

Проведення національної оцінки ризиків реалізується за чітко регламентованим алгоритмом (рис. 1).

Ефективність функціонування національної системи оцінки ризиків безпосередньо залежить від співпраці на спільних засадах суб'єктів державного фінансового моніторингу, суб'єктів первинного фінансового моніторингу, правоохоронних органів та нефінансових установ.

На шляху реалізації ризик-орієнтованого підходу банківськими установами України постають певні перешкоди, зокрема:

1) недостатня відкритість та поінформованість суспільства щодо реалізації банками функції внутрішнього фінансового моніторингу, наявних і потенційних ризиків легалізації відмивання грошей;

2) відсутність уніфікованої програми оцінювання ризиків за базовими категоріями країни, клієнта і послуги;

3) дослідження вітчизняних учених враховують лише ризик легалізації банківської установи, проте не враховують індивідуальний ризик відповідальних працівників банку [5].

Національним Банком України визначено критерії мінімізації ризиків за їх ризиками легалізації кримінальних доходів (фінансування тероризму) і життя відповідних заходів з метою мінімізації таких ризиків. Експертами MONEYVAL у 2018 році здійснено оцінку системи запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму України (5-й раунд) із наголосом на національних ризиках протидії тероризму та відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, основними з яких є:

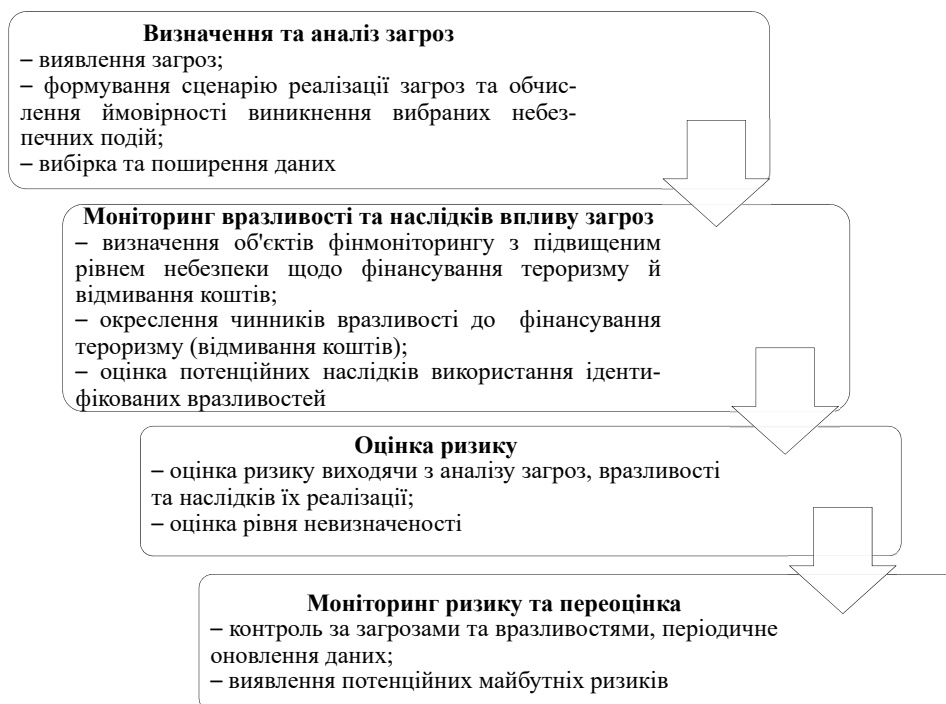

Рис. 1. Алгоритм національної оцінки ризиків

Джерело: сформовано автором з використанням [4, с. 90]

- прояви корупційних діянь; розширення масштабів економічної злочинності;
- тіньова економіка; фінансування тероризму;
- високий рівень готівкової грошової маси.

Моніторинг ризиків – це динамічний, логіко-послідовний економіко-правовий процес ототожнення, аналізу стосовно відстежування вже ідентифікованих загроз та виявлення нових, оцінки рівня їхньої небезпеки; перевірки і виконання операцій реагування на ризики та міри їхньої ефективності.

Обов'язок держави як гаранта прав і свобод, у тому числі економічних, полягає у забезпеченні функціонування системи перманентної оцінки ризиків та застосування заходів із протидії ризикам та їх мінімізації.

Усунення недоліків у системі ризик-орієнтованого підходу як інструмента фінансового оздоровлення банків реалізується шляхом удосконалення нормативно-правових, інституційних, методологічних аспектів на національному та міжнародному рівнях, а також спонуканням до підприємницької, господарської та банківської доброчесності.

Висновки. Процес моніторингу ризиків характеризується багатогранним системним підходом та високим рівнем складності. Ефективність ризик-орієнтованого підходу максимізується лише у результаті перманентної співпраці на паритетних засадах депозитних кор-

порацій, Державної служби фінансового моніторингу України, правоохоронних органів та інших суб'єктів контролю.

Науково обґрунтована модель оцінки ризиків на всіх рівнях управління сприятиме оптимізації процесів управління ризиками легалізації кримінальних доходів чи фінансування тероризму, що є вимогою часу.

Дотепер не уніфіковано стандарти до оцінки ризиків, адже ч. 2. ст. 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» стверджує, що регламентація застосування ризик-орієнтованого підходу визначається внутрішніми стандартами суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що, на нашу думку, є занадто узагальненим.

Вважаємо за доцільне доповнити ст. 7 «Застосування ризик-орієнтованого підходу» Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» регламентованим порядком здійснення оцінки ризиків з акцентом на їх типологізації. Таким чином, виникне потреба і в уніфікації норм міжнародного законодавства щодо проведення фінансового моніторингу.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 17.08.2020).
2. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Правління Національного банку України від 26.06.2015 р. № 417. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15/> (дата звернення: 10.08.2020).
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20> (дата звернення: 12.08.2020).
4. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні. Київ, 2018. 180 с.
5. Андрійченко Ж. О. Визначення напрямів інституційних змін для забезпечення ефективного функціонування ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. URL: <http://globalnational.in.ua/issue-17-2017> (дата звернення: 13.08.2020).

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014) *Pro zapobihannya ta protydyu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya* : Zakon Ukrayiny vid 14.10.2014 r. № 1702-VII [On the prevention and counteraction to the legalization (laundering) of proceeds from crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine of October 14, 2014 No. 1702-VII]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> [in Ukrainian] (accessed 17.08.2020).
2. National Bank of Ukraine. (2015). *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro zdiysnennya bankamy finansovoho monitorynhu* : *Postanova Pravlinnya Natsional'noho banku Ukrayiny vid 26.06.2015 r. № 417* [On approval of the Regulation on the implementation of financial monitoring by banks: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 26.06.2015 No. 417]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15> (accessed 10.08.2020).
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2019). *Pro zapobihannya ta protydyu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya* : *Zakon Ukrayiny vid 06.12.2019 r. № 361-IX* [On the prevention and counteraction to the legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and the proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine of 06.12.2019 No. 361-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20> (accessed 12.08.2020).
4. *Metodyka natsional'noyi otsinky ryzykiv vidmyvannya koshtiv ta finansuvannya teroryzmu v Ukrayini* [Methods of national assessment of money laundering and terrorist financing risks in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Andriychenko ZH. (2017). *Vyznachennya napryamiv instytutsiynnykh zmin dlya zabezpechennya efektyvnoho funktsionuvannya ryzyk-oriyentovanoho pidkhodu u sferi finansovoho monitorynhu* [Determining the directions of institutional change for ensuring the effective functioning of the risk-oriented approach in the field of financial monitoring]. *Global and national problems of economy*. Available at: <http://globalnational.in.ua/issue-17-2017> (accessed 13.08.2020).